

Jaarverslag 2023

Stichting Steunfonds Laatste Wil

1. Bestuursverslag 2023	2
1.1 Missie en doelstellingen	2
1.2 Doelrealisatie	3
1.3 Financieel beleid	7
1.4 Risico's en onzekerheden	10
1.5 Governance	11
2. Jaarrekening	12
2.1 Balans	12
2.2 Staat van baten en lasten.....	13
2.3 Toelichting behorende bij de jaarrekening	14
2.4 Toelichting op de balans	18
2.5 Toelichting op de staat van baten en lasten	21
2.6 Ondertekening van de jaarrekening	24
2.7 Controle verklaring van de onafhankelijke accountant	25

1.1 MISSIE EN DOELSTELLINGEN

ONZE MISSIE

Het Steunfonds Laatste Wil heeft als missie het bevorderen en (financieel) ondersteunen van initiatieven gericht op:

- **Het helpen realiseren van een veilige, humane, legale en betrouwbare wijze waarop in Nederland een zelfverkozen levenseinde in eigen regie kan worden uitgevoerd en de acceptatie daarvan in onze samenleving.**

ONZE DOELSTELLINGEN

Het Steunfonds Laatste Wil kent de volgende (statutaire) hoofddoelstellingen:

1. Het bevorderen van de beschikbaarstelling binnen de geldende wettelijke kaders van (een) laatstewilmiddel(len) waardoor ontvangers in staat zijn om het zelfstandig gekozen levenseinde eigenstandig geregisseerd ten uitvoer te brengen op een zelf te kiezen moment en zonder enige toetsing door een ander (derde).
2. Het bevorderen en nemen van initiatieven tot wetgeving die deze beschikbaarstelling mogelijk maakt.
3. Het (doen) geven van informatie over de vele aspecten van het zelfgekozen levenseinde.
4. Het (doen) bevorderen van begrip voor mensen die kiezen voor het zelfgekozen levenseinde en het ontwikkelen van passende rituelen rondom de effectivering van het zelfgekozen levenseinde.
5. Het bevorderen en doen uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek naar de praktijk van zelfstandige levensbeëindiging en de maatschappelijke wensen in dezen.
6. Het bevorderen van verruiming van de wettelijke mogelijkheden c.q. doen uitvoeren van onderzoek naar juridische mogelijkheden daartoe en het ondersteunen dan wel aangaan van juridische procedures ter bevordering van de beschikbaarstelling van laatstewilmiddel(len).
7. Het financieel en praktisch ondersteunen van organisaties die dezelfde c.q. overeenkomstige doelstellingen nastreven.

Het Steunfonds Laatste Wil ziet het niet als haar missie het zelfgekozen levenseinde te bepleiten. Dit is ieders eigen keuze, waarop het Steunfonds geen enkele invloed wil uitoefenen. Het Steunfonds streeft wel een samenleving na, waarin mensen die deze keuze maken, deze op een verantwoorde wijze kunnen effectueren en waarin deze keuze tevens wordt gerespecteerd.

1.2 DOELREALISATIE

Om deze hoofddoelstellingen te realiseren ondersteunt het Steunfonds Laatste Wil de volgende clusters van activiteiten.

KENNIS BEVORDEREN OVER EEN MENSELIJK LEVENSEINDE IN EIGEN REGIE

Om mensen in staat te stellen zelf regie te nemen over hun levenseinde ondersteunen wij projecten die hen helpen deze regie weloverwogen te nemen. Denk aan informatie over laatstewilmiddelen, ervaringsverhalen van anderen en informatie over toegang tot bestaande, legale middelen.

Informatie is nodig over alle aspecten, die een rol spelen bij een zelfgekozen levenseinde in eigen regie, dat zich op een veilige, humane en legale wijze kan voltrekken. Deze informatie zal onder andere bestaan uit:

- persoonlijke afwegingen en motieven die een rol kunnen spelen;
- religieuze, politieke en maatschappelijke opvattingen t.a.v. het zelfgekozen levenseinde;
- mogelijkheden om een zelfgekozen levenseinde in eigen regie op humane wijze te effectueren;
- relevante wet- en regelgeving en jurisprudentie.

Deze informatie kan op tal van manieren worden aangeboden, onder andere via een website, brochures, boeken, informatiebijeenkomsten, gespreksgroepen en/of een helpdesk. Het doel van de informatie is de ontvanger in staat te stellen eigen opvattingen over het thema te ontwikkelen.

De concretisering van deze vier hoofdthema's hebben we ondergebracht in vier sub thema's

1. Maatschappelijke kaders verkennen en Verruimen
2. Begrip en respect realiseren
3. Onderzoek

Bij deze sub thema's benoemen we ook de budgetten die we hiervoor beschikbaar gesteld hebben (zie pag. 21 onder 3.5.2.)

1. MAATSCHAPPELIJKE KADERS VERKENNEN EN VERRUIMEN

Het in eigen regie op humane wijze kunnen uitvoeren van een zelfgekozen levenseinde vraagt om maatschappelijke kaders die dit mogelijk maken. Die kaders zullen de komende jaren verder worden verkend en verruimd. We respecteren wet- en regelgeving, maar strijden voor verruiming daarvan. Een grote groep Nederlanders claimt het recht op zelfbeschikking en eist dat de overheid niet langer beperkende maatregelen neemt t.a.v. de wijze waarop het levenseinde in eigen regie kan worden

gerealiseerd met eventuele hulp als daarom wordt gevraagd. Deze claim vraagt om juridische stappen en ruimte voor experimenten. We ondersteunden binnen dit kader in 2023 de volgende zaken:

A. Proces tegen de staat (€128.631)

Coöperatie Laatste Wil voert een proces tegen de Nederlandse Staat om de wettelijke kaders te verruimen ten aanzien van hulp bij zelfdoding. Dit proces lag in 2023 deels stil in afwachting van het aangetekende hoger beroep. Aan juridische kosten is €25.000 geïnvesteerd.

Het Steunfonds heeft in 2023 veel geïnvesteerd in de rechtsgang naar de bestuursrechter om daarmee te voorkomen dat de Belastingdienst het functioneren van onze organisatie bemoeilijkt. Hierin is fors geïnvesteerd (€103.000) in de vorm van juridisch en fiscaal advies.

Onderzoek zal aantonen hoe de Nederlandse bevolking over sterven in eigen regie denkt, welke sentimenten spelen en welke barrières geslecht moeten worden. Vanuit respect voor zelfbeschikking zal worden onderzocht welke kaders wenselijk zijn om dit recht op een verantwoorde wijze uit te oefenen.

B. Maatschappelijke dialoog en overige doelbesteding (€35.956 en €4.000)

Met aanmoedigingsfinanciering van €30.000 steunde SLW wij een nieuw te ontwikkelen vorm van dienstverlening rondom praktische zaken die spelen bij het levenseinde. Voorafgaand daaraan werd de levensvatbaarheid van dit initiatief door een externe partij onderzocht. Deze dienstverlening levert de komende jaren een belangrijke bijdrage aan het gesprek over de dood. Op verzoek van deze partij publiceren we om marketingtechnische redenen niet hun naam.

Daarnaast werden enkele kleine financieringen verstrekt (€10.000).

2. BEGRIP EN RESPECT REALISEREN

Mensen die om persoonlijke redenen kiezen voor een zelfgekozen levenseinde in eigen regie, treffen in hun omgeving begrip en onbegrip aan voor hun opvattingen. De mensen die een zelfgekozen levenseinde voorstaan dienen een stem te krijgen. Hun opvattingen nodigen uit tot een maatschappelijk dialoog in het publieke domein. Het vergaren van kennis over relevante opvattingen en het organiseren van mogelijkheden om daarover met elkaar in gesprek te gaan, zullen een belangrijke bijdrage leveren aan verdere begripsvorming en aan het ontwikkelen van goed onderbouwde meningen.

Regie over menselijk levenseinde (€178.418)

Het Steunfonds financierde € 85.000 voor de lancering van een projectplan voor een Proeftuin in het najaar van 2023. Deze Proeftuin heeft als doel te onderzoeken wat de effecten zijn als gedurende een lange periode een groep Nederlanders de mogelijkheid heeft een laatstewilmiddel te verkrijgen. Het gesprek over een humaan zelfgekozen levenseinde willen wij op zoveel mogelijk plaatsen in de samenleving faciliteren. De emancipatie van dit thema vraagt veel hoor en wederhoor. Met respect voor ieders opvatting geven we iedereen de mogelijkheid om zich een mening over dit onderwerp te vormen. Naast het algemene publiek richten we ons ook op groepen professionals, zoals verpleegkundigen en op belangenorganisaties, zoals ouderenbonden.

Alle gesprekken met wetenschappers van diverse disciplines waren aanleiding om de verworven inzichten samen te bundelen in een boek. Hiervoor zijn twee auteurs aangetrokken en is een budget van €50.000 vrijgemaakt uit het budget regie over menselijk levenseinde. Het project heeft een looptijd van twee jaar.

Met behulp van financiering (€5.000) vanuit het Steunfonds wordt verkend hoe het thema voltooid leven en menselijk levenseinde in eigen regie in de curricula van mbo-opleidingen zorg en welzijn geïntegreerd kan worden

In opdracht van het Steunfonds werd een verkennend narratief onderzoek uitgevoerd (€20.000) dat bestond uit een serie face to face-gesprekken met mensen die recent de diagnose 'dementie' hebben gekregen. Dit leverde een indrukwekkende inkijk op in de levens van deze mensen. Het verslag is besproken met een aantal mensen binnen het Steunfonds en een aantal experts op het terrein van dementie. Vragen die we ons zullen stellen zijn onder andere:

- Nodigen de uitkomsten van deze eerste narratieve (kwalitatieve) verkenning tot verder onderzoek.
- Hoe kunnen we de verworven inzichten delen met anderen. En, voorgestelde vervolgacties uitzetten bij relevante partners.

Twee filmprojecten, een wetenschappelijk congres en een aantal kleinere projecten zijn ook gefinancierd onder deze titel (€18.000)

3. ONDERZOEK

Op tal van terreinen zal (wetenschappelijk) onderzoek worden geëntameerd. Onderzoek naar betrokkenen en hun keuzemotieven verschaft inzicht in de aard en omvang van de groep mensen in de samenleving die een zelfgekozen levenseinde overweegt. Van de groep die dit daadwerkelijk effectueert is het zinvol inzicht te krijgen in alle aspecten die hen tot deze keuze hebben gebracht; namelijk de wijze waarop zij die hebben uitgevoerd, de gevolgen voor hun naasten en de wijze waarop zij hun naasten hebben betrokken.

Levenseinde onderzoek (€115.064)

In 2023 werd hard gewerkt aan het opbouwen van een netwerk met universiteiten en hogescholen. De hiervoor aangetrokken medewerker bestede daar een belangrijk deel van zijn tijd aan (€42.000).

Voor een speciaal onderzoeksproject met betrekking tot rouw is in 2023 een budget van €25.000 vrijgemaakt.

Alle gesprekken met wetenschappers van divers disciplines waren aanleiding om de verworven inzichten samen te bundelen in een boek. Hiervoor zijn twee auteurs aangetrokken en is een budget van €30.000 vrijgemaakt uit het onderzoeksbudget. Het project heeft een looptijd van twee jaar.

In 2023 financierde het Steunfonds een deel van opinieonderzoek naar de mening van Nederlanders over het zelfgekozen levenseinde en nog enkele kleinere onderzoeken (€18.000).

Een ander onderzoeksterrein behelst de maatschappelijke consequenties van het bereikbaar maken van een zelfgekozen levenseinde in eigen regie. Denk aan de gevolgen voor de inrichting van het leven, de verruiming van keuzes, de risico's die daaraan vastzitten en het ontstaan van nieuwe rituelen. Tenslotte zal onderzoek plaatsvinden naar nieuwe methoden en middelen die een humaan, veilig en betrouwbaar zelfgekozen levenseinde mogelijk maken.

Zo'n twintig jaar geleden deed Boudewijn Chabot een promotieonderzoek naar vrijwillig levenseinde in overleg met naasten. Hij richtte zich op twee methoden: stoppen met eten en drinken en de inname van zelf verzamelde medicijnen. Dit onderzoek wordt herhaald en is in 2023 gestart en 2024 worden voltooid. Hiervoor is een bedrag van € 175.000 gereserveerd. Hiertoe is een samenwerking aangegaan met de NVVE en Stichting de Einder. Zij dragen gezamenlijk € 75.000 bij.

1.3 FINANCIËEL BELEID

TREASURY BELEID

De statuten van het Steunfonds Laatste Wil vermelden dat het beleggings- en treasurybeleid wordt vastgesteld. Dit beleid besteedt aandacht aan twee zaken.

1. Het type risico dat mag worden aangegaan door de organisatie bij het beleggen van haar vermogen, het financieren van eigendommen of het inrichten van het betalingsverkeer.
2. Te maken keuzes ten aanzien van partijen met wie zaken worden gedaan of van fondsen waarin belegd wordt.

Het vermogen van het Steunfonds Laatste Wil bestaat uit twee belangrijke componenten:

1. Bestemmingsreserve
Een deel dat reeds is toegezegd in het kader van een meerjarige financiering van projectvoorstellen, bijvoorbeeld voor een onderzoeksprogramma, maar nog niet is uitgekeerd. Deze reserves zijn gebaseerd op reeds ingediende voorstellen of op voornemens voor de komende periode. In beide gevallen ligt hieraan een bestuursbesluit ten grondslag.
2. Continuïteitsreserve
Een bedrag dat is gereserveerd om de continuïteit te garanderen van de bureauorganisatie en de inhuur van diensten op het moment dat de inkomsten plotseling drastisch dalen. Het uitgangspunt is dat deze reserve maximaal 100% bedraagt van de kosten Beheer en Administratie die in het afgelopen boekjaar zijn gemaakt.

Het Steunfonds Laatste Wil heeft niet als streven inkomsten uit vermogen te verwerven. Daarnaast zal zij haar vermogensportefeuille zo inrichten dat de kosten daarvan tot een minimum worden beperkt. Om die reden kiest de organisatie er voor haar vermogen niet risicovol aan te wenden en te plaatsen op een passende spaarrekening bij een of meer gerenommeerde Nederlandse banken.

De organisatie regelt in haar interne bedrijfsvoering de volgende zaken:

- Een twee-ogen principe voor bankzaken en het betalingsverkeer.
- Een set van afspraken waarin is vastgelegd welke verplichtingen bestuurders mogen aangaan met derden.
- Een overzicht van contracten die zijn gesloten met toeleveranciers en samenwerkingspartners.
- Een besluitvormingsprocedure voor zaken die het vermogen beïnvloeden zoals leningen, verwerving van registergoederen en samenwerkingsovereenkomsten.

FONDSENWERVING

In 2020 is gestart met het werven van fondsen. De belangrijkste doelgroep waren de 24.000 leden van de Coöperatie Laatste Wil. Deze donateurswerving is in 2021 doorgezet. Daarnaast is er in 2021 en in 2022 een grote eenmalige actie uitgezet voor het werven van extra middelen voor het Proces tegen de Staat. In 2023 is een goede brochure ontwikkeld over nalatenschappen.

Dit leverde de volgende resultaten.

- Eind 2023 telde het Steunfonds circa 10.000 donateurs.
- Gemiddeld schenken zij ongeveer € 45,- op jaarbasis.
- Totaal circa € 450.000 aan doorlopende machtigingen en periodieke schenkingen.

Daarmee is een duurzame basis gelegd voor een structurele inkomstenstroom van circa €480.000 per jaar. Daarnaast werden nog veel losse eenmalige schenkingen ontvangen en enkele legaten. De totale inkomsten bedroegen in 2023 circa €520.000.

Sinds de oprichting van het Steunfonds is in totaal een bedrag opgehaald van circa €1.750.000. Het bestuur realiseert zich dat de uitgaven doelbesteding in de periode 2019-2022 niet in de juiste verhouding staan tot de inkomsten. Hieronder de belangrijkste verklaringen hiervoor.

1. De periode 2019-2020 is een opstartperiode waarin veel geïnvesteerd is in de opzet van een kwalitatieve backoffice en in de werving van donateurs. Deze investeringen zijn in die periode als kosten genomen en drukken niet op de toekomstige exploitatie.
2. De beneficianten zijn in de periode 2019-2020 gestart met een groot aantal activiteiten die hun beslag moeten krijgen in de komende jaren. In 2021 bleven grote subsidieaanvragen uit door de COVID-19 pandemie.
3. In de periode 2019-2021 zijn reserves aangelegd om de komende jaren onderzoek uit te voeren en om te besteden aan andere beleidsterreinen. Deze reserves zijn niet bedoeld voor structurele vermogensvorming, maar voor toekomstige doelbestedingen. De uitgaven voor doelbesteding zijn in 2022 sterk gestegen naar € 450.000. Er is dus ingeteerd op het vermogen.
4. In 2023 overstijgen de uitgaven de inkomsten. Hiermee is het overgrote deel van de reserves aangewend in 2023.

UITVOERINGSORGANISATIE

De uitvoeringsorganisatie van het Steunfonds is volledig uitbesteed.

- Bureau MEO te Haarlem voert de backoffice uit. De belangrijkste activiteiten zijn:
 - Donateursadministratie (mutaties, incasso's);
 - Beheer en onderhoud website;
 - Beantwoorden van donateurs- en publieksvragen; en
 - social media campagnes.
- Smart Connections te Utrecht heeft een CRM-systeem gebouwd en ingeregeld.
- Senior Call te Deventer heeft een aantal telemarketingacties uitgevoerd.
- Idee & Ontwerp heeft een huisstijl ontworpen en levert creatieve ondersteuning.
- SFAA in Amsterdam voerde de bedrijfsadministratie tot eind 2022. In 2023 is deze overgenomen door Orchestra in Den Haag.
- De operationele aansturing van de fondsenwerving en de donateursadministratie zijn in 2022 ondergebracht bij bureau MEO, die daarvoor een fondsenwerver heeft aangetrokken.
- Alle bankzaken zijn belegd bij de ING.
- Maas Accountants uit Den Haag voert de controle op de jaarrekening uit.

1.4 RISICO'S EN ONZEKERHEDEN

RISICOANALYSE

In 2023 is wederom een inventarisatie gemaakt van de belangrijkste risico's, die de organisatie loopt. De volgende vijf risicogebieden zijn onderkend.

1. Beneficianten voeren handelingen uit, die wettelijk niet zijn toegestaan.
2. Faillissement van belangrijke partners/toeleveranciers.
3. Onverwachte vermindering van inkomsten.
4. Hack/gijzeling/diefstal identiteit van de database.
5. Vrijwilligers brengen schade toe aan het imago van de organisatie.

Voor al deze vijf gebieden waren passende maatregelen genomen. Waar nodig waren betrokken partijen daar onderdeel van.

Ad 1.

Ook in 2023 kwam een van de belangrijkste beneficianten, de Coöperatie Laatste Wil, herhaaldelijk in het nieuws. Het Openbaar Ministerie besloot twee bestuursleden en vijf leden (organisatoren van huiskamergesprekken) te gaan vervolgen voor mogelijke betrokkenheid bij een criminele organisatie die het oogmerk zou hebben strafbare feiten te plegen. Deze rechtszaak zal 3 december 2024 worden gevoerd.

Ad 3.

Het Steunfonds heeft bezwaar aangetekend tegen het intrekken van de ANBI-status. Deze zaak zal de tweede helft van 2024 dienen voor de bestuursrechter. Zij laat zich in deze procedure bijstaan door HVK Stevens.

Ad 5.

Het nieuwe bestuur van de CLW dat in mei 2023 is aangetreden, heeft door middel van een aantal uitingen naar haar leden onrust veroorzaakt onder donateurs. Dit heeft tot een beperkte inkomstendaling geleid.

1.5 GOVERNANCE

BESTUUR

HET BESTUUR VAN HET STEUNFONDS LAATSTE WIL WORDT GEVORMD DOOR:

- Marc J.M. Petit (voorzitter)
- Jaap van der Haar (penningmeester)
- Patricia Koster (dialogoog)
- Belia van den Berg (onderzoek)

De bestuursleden kunnen aanspraak maken op een beperkte bezoldiging voor de uitvoerende taken, die zij verrichten. Zij ontvangen desgewenst alleen een vergoeding voor feitelijk gemaakte onkosten.

Het bestuur kwam in 2023 zesmaal bijeen.

RAAD VAN TOEZICHT

Statutair staat het bestuur onder toezicht van een Raad van Toezicht zodra deze is ingeschreven bij de KvK. Vanaf 2021 is gewerkt aan de samenstelling van een nieuwe Raad van Toezicht. In november 2022 traden Frits Beunke en Patricia Huisman-Spuijbroek toe. Medio 2023 verliet Patricia Huisman-Spuijbroek de Raad. De aspirant Raad van Toezicht kende ultimo 2023 de volgende leden:

- Guusta Huizer-Boehmer (voorzitter)
- Marcel Boyer (renumeratie)
- Garnt Kolhorn
- Willie Swildens (kwaliteit)
- Frits Beunke (audit)

De Raad van Toezicht is onbezoldigd. Leden ontvangen desgewenst alleen een vergoeding voor feitelijk gemaakte onkosten. De Raad van Toezicht kwam in 2023 viermaal bijeen. Direct na de jaarwisseling (januari 2024) heeft de aspirant Raad van Toezicht haar taken neergelegd. De door de raad aangegeven reden was, dat het bestuur haar administratieve verplichtingen (lees de inschrijving van de RvT bij de KvK) niet naar behoren was nagekomen. Het bestuur stond al langer tijd op het standpunt dat een gedeelde Raad van Toezicht met de Coöperatie Laatst Wil, geen werkbaar bestuursmodel was. Toezicht op een financierende en te financieren organisatie in één bestuurslichaam was niet functioneel gebleken. Voorlopig gaat het Steunfonds door zonder Raad van Toezicht.

Haarlem, 1 augustus 2024

Drs. Marc J.M. Petit (voorzitter)

Jaap van der Haar BAC (penningmeester)

Drs. Patricia Koster (lid)

Dr. Belia van den Berg (lid)

2. JAARREKENING

2.1 BALANS

(na resultaatbestemming)

Activa		31 december 2023	31 december 2022
		€	€
Immateriële vaste activa	2.4.1	1.947	3.084
Vorderingen en overlopende activa	2.4.2	54.060	5.709
Liquide middelen	2.4.3	<u>216.836</u>	<u>494.660</u>
Totaal activa		<u>272.843</u>	<u>503.453</u>
Passiva		31 december 2023	31 december 2022
		€	€
<i>Reserves</i>	2.4.4		
Algemene reserve		-134.448	-
Continuïteitsreserve		60.659	60.659
Bestemmingsreserves		<u>295.691</u>	<u>288.521</u>
		221.902	349.180
Voorzieningen	2.4.5	-	100.000
Kortlopende schulden	2.4.6	50.941	54.273
Totaal passiva		<u>272.843</u>	<u>503.453</u>

2.2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

		Realisatie	Begroting	Realisatie
		2023	2023	2022
		€	€	€
Baten	2.5.1			
Baten van particulieren		484.355	645.000	571.447
Baten van bedrijven		400	-	-
Baten van andere organisaties zonder winststreven		<u>37.291</u>	<u>-</u>	<u>-</u>
Som van de baten		522.046	645.000	571.447
Lasten				
Besteed aan doelstelling	2.5.2	464.469	550.000	414.531
Wervingskosten	2.5.3	167.274	95.000	60.885
Personeelskosten	2.5.4	24.851	50.000	-
Beheer en administratie	2.5.5	<u>-6.531</u>	<u>131.000</u>	<u>317.510</u>
Som van de lasten		650.063	826.000	792.926
Saldo financiële baten en lasten				
Financiële baten en lasten	2.5.6	<u>739</u>	<u>-</u>	<u>-</u>
Saldo van baten en lasten		<u>-127.278</u>	<u>-181.000</u>	<u>-221.479</u>
<u>Resultaatbestemming</u>				
Toevoeging / onttrekking aan:				
Algemene reserve		-134.448		-221.479
Continuïteitsreserves		-		-
Bestemmingsreserves		7.170		-

Algemeen

Stichting Steunfonds Laatste Wil statutair gevestigd op Stationsweg 29, 6861 EA te Oosterbeek is ingeschreven bij het handelsregister onder nummer 74532960.

Toegepaste standaarden

De jaarrekening is opgesteld conform Richtlijn Rjk C2 voor Kleine Fondsenwervende Organisaties van de Raad voor de Jaarverslaggeving. De jaarrekening is opgesteld in euro's.

De grondslagen die worden toegepast voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kostprijs en wordt uitgegaan van de continuïteitsveronderstelling. Voor zover niet anders is vermeld, worden activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde. Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen ervan naar de organisatie zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Indien een transactie ertoe leidt dat alle, of nagenoeg alle, toekomstige economische voordelen en alle, of nagenoeg alle, risico's met betrekking tot een actief, of verplichting aan een derde, zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen.

Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en verplichtingen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. De ontvangsten en uitgaven worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, dit is zowel de functionele als de presentatie valuta van Stichting Steunfonds Laatste Wil.

Immateriële vaste activa

Immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen. De vervaardigingsprijs bestaat uit de aanschaffingskosten die rechtstreeks toerekenbaar zijn. De afschrijvingen worden berekend als een percentage over de aanschafprijs volgens de lineaire methode op basis van de verwachte toekomstige gebruiksduur.

Bijzondere waardevermindering van vaste activa

De stichting beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waarde vermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Waar van toepassing is een voorziening voor oninbaarheid gevormd.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en direct opeisbare deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Continuïteitsreserve

Indien het resultaat het toelaat, wordt een deel van de opgebouwde reserves worden bestemd als continuïteitsreserve ten behoeve van de eigen organisatie. Het bestuur heeft ervoor gekozen een reserve van 100% tot 150% (de klassieke norm) van de kosten van de lopende organisatie op te nemen als continuïteitsreserve. De overige reserves zijn bestemmingsreserves die worden toebedeeld aan de doelbesteding. Soms zijn deze al toegezegd op basis van een financieringsaanvraag maar ze kunnen ook in algemene zin worden gereserveerd.

Bestemmingsreserve Laatste Wil Proces

Een groep Nederlanders (CLW leden) zal een proces tegen de Nederlandse Staat gaan aanspannen. Zij claimen de mogelijkheid om hun recht op zelfbeschikking te kunnen uitoefenen en eisen dat de overheid niet langer beperkende maatregelen neemt t.a.v. de verkrijgbaarheid van humane en effectieve laatstewilmiddelen. Speciaal voor dit proces zullen ook fondsen worden geworven.

Bestemmingsreserve Maatschappelijke dialoog

Het gesprek over een humaan zelfgekozen levenseinde willen wij op talloze plaatsen in de samenleving faciliteren. De emancipatie van dit thema vraagt veel hoor en wederhoor. Met respect voor een ieders mening zullen we iedereen de mogelijkheid willen geven zich een mening over dit onderwerp te vormen. Naast het algemene publiek richten we ons ook op groepen professionals (bijv. verpleegkundigen en belangenorganisaties (bijv. ouderenbonden)).

Bestemmingsreserve regie over menselijk levenseinde

Om mensen in staat te stellen zelf regie te nemen over hun levenseinde willen wij faciliteiten ondersteunen die hen gaan helpen deze regie weloverwogen te nemen. Informatie over laatstewilmiddelen, ervaringsverhalen van anderen, huiskamergesprekken en toegang tot bestaande middelen gaan daarbij helpen.

Bestemmingsreserve onderzoek

Er zijn tal van onderwerpen die de komende jaren vragen om onderzoek. We weten nog veel te weinig van de motieven die mensen beweegt om te kiezen voor eigen regie. Daarnaast willen we ook meer weten over wat zich in werkelijkheid afspeelt als mensen hier uiteindelijk uitvoering aan geven. Welke middelen worden ingezet, wat betekent het voor nabestaanden, wat is er aan voorafgegaan. Daarnaast zal onderzoek moeten plaatsvinden naar andere en goed beschikbare methoden en middelen voor een humaan zelfgekozen levenseinde. We willen zowel de praktijk als de wetenschap uitnodigen met ons samen te werken op dit terrein.

Voorziening

Een voorziening is getroffen voor het risico dat fiscale schade ontstaat als de ANBI erkenning niet wordt hersteld.

Baten

Baten worden verantwoord in het jaar waaraan ze kunnen worden toegerekend.

Baten van particulieren uit nalatenschappen

De baten uit nalatenschappen worden verwerkt op het moment dat de akte van verdeling, of als er geen akte van verdeling is, de rekening en verantwoording in het verslagjaar is ontvangen. Alleen indien de akte van verdeling of de rekening en verantwoording vóór balansdatum is ontvangen, worden de baten uit de nalatenschappen in het verslagjaar verwerkt. Bij ontvangst van de akte van verdeling of de rekening en verantwoording na balansdatum vindt vermelding plaats in de toelichting (bij de 'niet in de balans opgenomen activa'). Voorlopige uitbetalingen in de vorm van voorschotten worden in het boekjaar waarin ze worden ontvangen verantwoord als baten uit nalatenschappen, voor zover deze niet al in een voorgaand boekjaar zijn verantwoord. Vruchtgebruik uit nalatenschap wordt in de jaarrekening verwerkt indien de vruchtgebruiker de nalatenschap niet mag interen, vervreemden of beleggen. Voor de waardering van het vruchtgebruik wordt de berekening van erf- en schenkbelasting van de Belastingdienst gehanteerd.

Donaties en giften

Donaties en giften worden verantwoord in het jaar waarin zij worden ontvangen.

Lasten

Lasten worden verantwoord in het jaar waaraan ze kunnen worden toegerekend.

Saldo financiële baten en lasten

Rentebaten en beleggingsopbrengsten worden verantwoord onder de post saldo financiële baten en lasten. De kosten van beleggingen, zoals bankkosten en kosten van beheer door derden en de eigen organisatie worden in mindering gebracht op de post saldo financiële baten en lasten.

2.4 TOELICHTING OP DE BALANS

2.4.1 IMMATERIËLE VASTE ACTIVA

De Immateriële vaste activa kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>Website</u>	
	€	
<u>Boekwaarde per begin boekjaar</u>		
Aanschafwaarde	5.687	
Cumulatieve afschrijvingen	<u>-2.603</u>	
	3.084	
<u>Mutaties boekjaar</u>		
Investeringen	-	
Desinvesteringen	-	
Afschrijvingen	-1.137	
Afschrijvingen desinvesteringen	<u>-</u>	
	-1.137	
<u>Boekwaarde per einde boekjaar</u>		
Aanschafwaarde	5.687	
Cumulatieve afschrijvingen	<u>-3.740</u>	
Totaal	<u><u>1.947</u></u>	

De immateriële vaste activa betreffen geactiveerde kosten ten aanzien van de ontwikkeling van de website. Deze immateriële vaste activa worden lineair in 5 jaren afgeschreven.

2.4.2 VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA

De vorderingen en overlopende activa kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
	€	€
Nog te ontvangen- en vooruitbetaalde bedragen	<u>54.060</u>	<u>5.709</u>
Boekwaarde per einde periode	<u><u>54.060</u></u>	<u><u>5.709</u></u>

De nog te ontvangen bedragen betreft onder andere een vordering op Coöperatie Laatste Wil ten behoeve van een terug gevorderde bijdrage.

2.4.3 LIQUIDE MIDDELEN

De liquide middelen bestaan uit vrij opvraagbare banktegoeden aangehouden in euro's. Deze kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
	€	€
ING rekeningen	216.767	494.591
Mollie	<u>69</u>	<u>69</u>
Boekwaarde per einde periode	<u><u>216.836</u></u>	<u><u>494.660</u></u>

2.4.4 RESERVES

Het verloop van de reserves kan als volgt worden gespecificeerd:

	<u>Algemene reserve</u>	<u>Continuïteits- reserve</u>	<u>Bestemmings- reserve</u>	<u>Totaal reserves</u>
	€	€		€
Boekwaarde per 1 januari 2023	-	60.659	288.521	349.180
Resultaatbestemming	<u>-134.448</u>	<u>-</u>	<u>7.170</u>	<u>-127.278</u>
Boekwaarde per 31 december 2023	<u><u>-134.448</u></u>	<u><u>60.659</u></u>	<u><u>295.691</u></u>	<u><u>221.902</u></u>

De bestemmingsreserves kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>Vermogen 31-12-2022</u>	<u>Baten / stortingen</u>	<u>Lasten / onttrekkingen</u>	<u>Vermogen 31-12-2023</u>
	€	€	€	€
Laatste Wil Proces	28.521	-	28.521	-
Maatschappelijk dialoog	125.000	-	50.600	74.400
Regie over menselijk levenseinde	50.000	-	50.000	-
Onderzoek	75.000	-	75.000	-
Het Autonomenfonds	10.000	-	-	10.000
Chabot onderzoek	-	211.291	-	211.291
	<u>288.521</u>	<u>211.291</u>	<u>204.121</u>	<u>295.691</u>

2.4.5 VOORZIENINGEN

Een voorziening is getroffen voor het risico dat fiscale schade ontstaat als de ANBI-erkenning niet wordt hersteld. Deze voorziening is vrij komen te vallen in 2023.

2.4.6 KORTLOPENDE SCHULDEN

De kortlopende schulden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
	€	€
Crediteuren	25.743	33.756
Nog te betalen bedragen	9.982	517
Nog te betalen accountantskosten	12.185	20.000
Te betalen nettoloon	2.414	-
Af te dragen loonheffing	<u>617</u>	<u>-</u>
Boekwaarde per einde periode	<u><u>50.941</u></u>	<u><u>54.273</u></u>

2.4.7 GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum bekend, welke van invloed (kunnen) zijn op de in deze jaarrekening opgenomen informatie, noch in de gepresenteerde balansposten of hun waarderingen, noch in de toelichtingen daarop.

2.5 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

2.5.1 BATEN

De totale baten bestaan uit ontvangsten van particulieren, bedrijven en andere organisaties zonder winststreven.

2.5.2 BESTEED AAN DOELSTELLINGEN

De bestedingen aan doelstellingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Realisatie 2023 €	Begroting 2023 €	Realisatie 2022 €
Maatschappelijk dialoog	35.956	100.000	68.745
Proces tegen de staat	128.631	100.000	77.880
Levensende onderzoek	115.064	200.000	36.300
Regie over menselijk levensende	180.818	100.000	212.059
Overige doelbestedingen	4.000	50.000	19.547
	<u>464.469</u>	<u>550.000</u>	<u>414.531</u>

2.5.3 WERVINGSKOSTEN

De wervingskosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Realisatie 2023 €	Begroting 2023 €	Realisatie 2022 €
Marketingkosten	8.853	5.000	6.793
Kosten Servicebureau	23.345	25.000	32.352
Werving leden en donateurs	123.651	50.000	22.040
Websitekosten	10.701	15.000	-300
Overige wervingskosten	724	-	-
	<u>167.274</u>	<u>95.000</u>	<u>60.885</u>

2.5.4 PERSONEELSKOSTEN

De personeelskosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Realisatie 2023	Begroting 2023	Realisatie 2022
	€	€	€
Brutoloon	44.956	50.000	-
Social lasten	6.512	-	-
Vrijwilligersvergoedingen	1.400	-	-
Reiskostenvergoeding	4.912	-	-
Overige personeelskosten	23	-	-
Doorbelaste personeelskosten	<u>-32.952</u>	<u>-</u>	<u>-</u>
	<u>24.851</u>	<u>50.000</u>	<u>-</u>

Ultimo 2023 bedroeg het aantal medewerkers op fte-basis 1 (2022: 0,6).

2.5.5 BEHEER EN ADMINISTRATIEKOSTEN

De beheer en administratiekosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Realisatie 2023	Begroting 2023	Realisatie 2022
	€	€	€
Projectmanagement	20.394	-	-
Administratiekosten	21.295	10.000	99.153
Accountantskosten	4.013	10.000	-
Bestuursvergoeding	18.463	10.000	-
Advieskosten	5.730	30.000	-
Werkzaamheden inzake ANBI intrekking	1.413	50.000	44.137
Kantoorbenodigdheden	378	-	-
Automatiseringskosten	605	-	-
Vergaderkosten	7.779	-	-
Dotatie voorziening ANBI status	-100.000	-	100.000
Verzekeringskosten	512	2.000	512
Contributies en abonnementen	2.186	-	-
Bankkosten	6.238	7.000	9.269
Afschrijvingskosten	1.137	2.000	1.137
Overige algemene kosten	<u>3.326</u>	<u>10.000</u>	<u>63.302</u>
	<u>-6.531</u>	<u>131.000</u>	<u>317.510</u>

2.5.6 SALDO FINANCIËLE BATEN EN LASTEN

De financiële baten en lasten bestaan uit ontvangen rentebaten op de liquide middelen.

2.6 ONDERTEKENING VAN DE JAARREKENING

Haarlem, 1 augustus 2024

.....

Drs. Marc J.M. Petit

Voorzitter

.....

Drs. Jaap van der Haar

Penningmeester

.....

Dr. Belia van den Berg

Bestuurslid

.....

Drs. Patricia Koster

Bestuurslid

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van Stichting Steunfonds De Laatste Wil

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2023

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2023 van Stichting Steunfonds De Laatste Wil te Oosterbeek gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Steunfonds De Laatste Wil op 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn RJK C2 voor Kleine fondsenwervende organisaties.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2023;
2. de staat van baten en lasten over 2023; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Steunfonds De Laatste Wil zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Benadrukking van gevolgen de intrekking van ANBI-status

Wij vestigen de aandacht op het onderdeel 'Risico's en onzekerheden', ad 3, in het bestuursverslag 2023, waarin het risico van het intrekken van de ANBI-status wordt beschreven. De Stichting heeft tegen de intrekking van de ANBI status een juridische procedure lopen tegen de Belastingdienst. De rechtszaak dient op 3 december 2024. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag in overeenstemming met RJK C2.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJK C2. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van bestuur is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de organisatie.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze

verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze

controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de raad van bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

's-Gravenhage, 1 augustus 2024

G.J. Maas RA

Maas Accountants